

”Hanskat tippui”

Antti Koskela

NÄKÖKULMA

Ekonomisti Antti Koskelan tietokirjassa *Hanskat tippui – lakkojen historia ja vaikutus yhteiskunnassa* kuvataan lakkoilun merkitystä palkansaajaväestölle.

Kirjan keskeinen väite on, että lakko-oikeus on tärkein luokkayhteiskuntaa torjuva väline. Palkansaajaväestön juridiset oikeudet, kuten lakko, ovat sidoksissa palkansaajien taloudelliseen asemaan ja yhteiskunnalliseen rooliin.

Jos lakko-oikeutta rajoitetaan, tuloerot lähtevät helposti kasvuun ja palkansaajien muut ehdot, kuten työterveys tai työsuojelu helposti heikkenemään. Lakko-oikeus on nimittäin keskeisin vipuvarsi palkansaajien aseman turvaamisessa työmarkkinoilla. Vaihtoehtoista keinoa turvata palkansaajien taloudelliset ja yhteiskunnalliset intressit ei ole keksitty.

Lakko-oikeus on kaikissa länsimaissa tunnustettu palkansaajaväestön oikeus. Monissa maissa lakko-oikeus tunnustetaan vähintään epäsuorasti jopa perustuslaissa. Lisäksi lakko-oikeus ja järjestäytymisvapaus on YK:n alaisilla kansainvälisillä sopimuksilla turvattu. Puheet lakko-oikeuden rajoittamisesta johtaisivat Suomen kummalliseen vertailuryhmään.

Suomi on 2000-luvulla ollut kansainvälisesti vertaillen keskimääräisen lakkoherkkä maa. Pohjoismaisessa kontekstissa Tanska on lakkoherkin, Ruotsi kaikkein säysein ja Suomi ja Norja keskikastia. Euroopan tasolla Suomi on ollut keskitasoa. Yleinen väite Suomen erityisestä lakkoherkkyydestä ei pidä siis paikkaansa – ainakaan enää 2000-luvulla.

1970-luvulla väite on pitänyt paikkansa, silloin Suomi oli maailman lakkoherkimpien maiden joukossa. Sittemmin lakkojen määrä on pudonnut noin kymmenesosaan. Lakkojen vuoksi menetetyt työpäivät vastaavat vuosittain prosenttia tai paria vuosittaisten sairaspäivien määrästä.

Kirjassa käsitellään myös lakkojen kustannusvaikutuksia. Tyypillisesti työnantajat liioittelevat lakkojen kustannuksia ja palkansaajat vähättelevät niitä. Totuus on usein puolivälissä. Työnantajat käyttävät usein menetetyn tuotannon arvoa, vaikka osa siitä voidaan kiritä takaisin esimerkiksi ylitöitä teettämällä tai myymällä tavaraa varastosta.

Kustannusten arvioinnissa otetaan harvoin huomioon myöskään toiminnan kannattavuutta. Jos menetetty tuotanto on 100 000 euroa, mutta sillä saatava voitto olisi ollut 6 000 euroa, niin lakon aiheuttama tappio on 6 000 euroa. Firmat eivät maksimoi tuotantoaan, vaan voittoa.

Lakkojen kustannusten arviointi onkin usein tarkoitushakuista puolin ja toisin. Mitään virallista tai vakiintunutta käytäntöä ei ole.

ONKO LAKKOILUSTA HYÖTYÄ?

Usein kysytään, onko lakkoilusta ollut koskaan mitään hyötyä. Lakkoilun saavutuksia on laidasta laitaan, esimerkiksi naisten äänioikeudesta lomarahoihin.

Vuoden 1905 suurlakon keskeisiin seurauksiin kuuluu yleinen ja yhtäläinen äänioikeus, joka kirjattiin lakiin 1906. Seuraavan vuoden eduskuntavaaleissa valittiin ensimmäiset 19 naiskansanedustajaa, joiden joukossa muun muassa Miina Sillanpää.

Lomarahat ovat monen mielestä itsestäänselvyys, vähän maksuttoman kouluruoan tapaan. Harva muistaa taustoja. Lomarahat saatiin Metalliliiton seitsemän viikon lakon seurauksena vuoden 1971 jälkeen. Tupojen myötä lomarahat yleistyivät muillekin ammattiryhmille.

Julkisessa keskustelussa lakoista uutisoidaan lähinnä palkkaneuvottelujen yhteydessä. Lakot ovatkin olleet keskeisin keino palkansaajaväestön ulosmitatessa kasvavasta kakusta osuutta itselleen. Tavoitteet ja olosuhteet voivat kuitenkin olla moninaisia. Historiassa on lakkoiltu muun muassa syrjintää vastaan, äänioikeuden puolesta ja protestina irtisanomisista vastaan.

Kansainvälinen evidenssi myös osoittaa, että palkansaajien järjestäytymisaste on voimakkaassa kytköksessä tulonjakoon. Ay-liikkeen ja työehtosopimusten kattavuuden heikkeneminen johtaa tuloerojen kasvuun ja vauraimman väestönosan irtiottoon.

MILTÄ TULEVAISUUS NÄYTTÄÄ?

Kirjassa tarkastellaan myös työtaisteluiden muotojen kehittymistä yhteiskunnan siirtyessä teollisuusyhteiskunnasta kohti digitalisoituvaa palveluyhteiskuntaa. Lakko on teollisuusyhteiskunnan olosuhteissa kehittynyt työtaistelun muoto, mutta millaiset työtaistelut toimivat talouden yhä vahvemmin siirtyessä teollisuudesta palveluihin ja digitalisaatioon?

Lakkoilun kansainväliset trendit viittaavat poliittisten lakkojen yleistymiseen, siten että julkisen mielipiteen merkitys korostuu. Aiemmin riitti, että vakuuttaa omat – mutta ei enää. Englanninkielisessä kirjallisuudessa aihetta on kuvattu nykyaikaisen työtaistelun olevan ”a well-organized one-day event ... coordinated by unions”.

Lakkojen muodot myös vaihtelevat kansainvälisesti. Italialainen lakko on enemmistölle tuttu käsite, mutta mitä ovat japanilainen lakko ja surulakko?

Havainto on, että lakkoilu on lähes kaikissa länsimaissa 2000-luvulla vähentynyt, vaikka työn ja pääoman välinen tulonjako on siirtynyt työnantajalle myönteisemmäksi. Myös veropolitiikka on lähes kaikkialla suosinut hyväosaisia ja omistajia. Kertooko tämä ay-liikkeen heikentymisestä, olosuhteiden muutoksesta vai palkansaajaväestön tyytyväisyydestä nykyisiin olosuhteisiin?

Hanskat tippui toimii yleisenä katsauksena lakkoilun kansainväliseen sääntelyyn, työtaisteluiden kustannusten arviointiin ja eri maiden lakkoherkkyyksien vertailuun. Kirjan on kustantanut Kalevi Sorsa -säätiö. Kirja on julkaistu marraskuussa 2019.

Antti Koskela
Kirjoittaja toimii ekonomistina keskusjärjestö STTK:ssa